

קסטנר, רז'ה (רודולף) ישראל (1906-1957)

(Rezső [Rudolf] Israel Kasztner). עיתונאי, עורך-דין ומנהיג ציוני. ק' היה עיתונאי ופעיל בתנועת העבודה הציונית תחילה בעיר מולדתו קלוז', ואחרי סיפוח טרנסילוניה הצפונית להונגריה ב-1940 – בבודפשט. בראשית 1943 נהיה ק' לסגן-הנשיא של 'ועדת העזרה וההצלה בבודפשט' של התנועה הציונית, שבראשה עמד אוטו קומויי; למעשה היה ק' האישיות הדינמית בוועדה. ל'ועדת העזרה וההצלה' היו קשרים עם 'קבוצת העבודה' בסלובקיה ובכלל זה עם גיזי פלישמן והרב מיכאל דב ויסמנדל, ובאמצעותם עם פולין. וכן היו לו קשרים עם קבוצת השליחים הארץ-ישראלים בקושטא, ובהם חיים ברלס, מנחם בדר ווניה פומרנץ, שעודדו את הקמת הוועדה. חברי הוועדה ידעו על השואה בפולין ובמקומות אחרים, וניסו להפיץ את המידע, שהיהודים לא האמינו בנכונותו למרות שפליטים יהודים מפולין הגיעו אחרי 1942 להונגריה וסיפרו על המתרחש בפולין לכול מי שהיה נכון להאזין להם. ב-1943 הצליחה הוועדה, באמצעות יואל ברנד, להבריא להונגריה פליטים מפולין. למרות מריבות פנימיות ניסתה הוועדה להתכונן לקראת האפשרות שהגרמנים יכבשו את הונגריה. ואף ניסתה לארגן התנגדות חמושה. ואולם, התברר שהתנגדות חמושה היא דמיונית, מחמת השנאה הנפוצה ליהודים, העדר התנגדות לגרמנים בקרב ההונגרים, והימצאותם של רוב הגברים היהודים הצעירים ב'שרות העבודה' שבפיקוח הצבא ההונגרי.

כאשר השתלטו הגרמנים על הונגריה במרס 1944 נוצרו מגעים בין הוועדה ובין קבוצת אנשי הס"ס בראשותו של אדולף איכמן שהופקדה על התוכנית להשמיד את יהודי הונגריה. בעקבות מגעים כאלה בסלובקיה התנהל בשעתו משא-ומתן בדבר תשלום כופר-נפש, ומנהלי המשא-ומתן מצד היהודים האמינו שכתוצאה ממנו ניצלו יהודי סלובקיה, וכן התנהל משא-ומתן בדבר 'תכנית אירופה'.

ק' סבר שבנסיבות ששררו בהונגריה פתח ההצלה היחיד ליהודים הוא במשא-ומתן עם הגרמנים. ניתנו אפוא סכומי כסף לס"ס, ובמאי נשלח יואל ברנד לקושטא לשאת ולתת בדבר שחרור מספר רב של יהודים תמורת משאיות וחומרים שונים שיישלחו לגרמניה (עסקת 'סחורה תמורת דם', War Fuer Blut), עם ברנד נשלח גם המרגל אנטל (בנדי) גרוס, משרתם של כמה אדונים ובהם הגרמנים וההונגרים. ההיסטוריונים חלוקים בדעותיהם בשאלת מידת רצינותה של הצעת העסקה, אך אין ספק שאביה הראשון היה הינריך הימלר עצמו. ברנד נעצר בידי הבריטים ולא יכול היה לחזור להונגריה, כפי שהבטיח, ולפיכך המשיכו אשתו, הנזי ברנד, וק' במשא-ומתן הישיר עם אייכמן. ביולי קיבל עוד קצין ס"ס קורט בכר, רשות מהימלר לשאת ולתת עם ק'.

בסוף יוני יצאה מהונגריה רכבת ובה 1,684 יהודים שבחרו קומויי וק': הובטח שהרכבת תצא לשווייץ או לספרד, אך היא הופנתה לברגן-בלזן. ברכבת היו בני משפחתו של ק' וחבריו

מקלוז', אך בעיקר נציגי כול המפלגות, הסיעות הדתיות, וכן עשירים ששילמו סכומי כסף גדולים ובכך מימנו את האחרים. ק' סבר שהדבר יהיה תקדים שיפסיק את תוכנית ההשמדה, ויהיו משלוחים בעוד רכבות דוגמת הרכבת הראשונה, ואולם, לא היו עוד משלוחים כאלה.

באמצעות בכר ניתנה רשות להמשיך במשא-ומתן על 'סחורה תמורת דם' עם סלי מאיר, נציג ה'ג'וינט' בשווייץ. בעקבות הפגישה הראשונה בין סאלי מאיר לגרמנים, שנערכה ב-21 באוגוסט 1944 בגבול שווייץ, פקד הימלר שלא לגרש את יהודי בודפשט להשמדה, 318 יהודים מ'רכבת קסטנר' נשלחו מברגן-בלזן לשווייץ, ובדצמבר 1944 נשלחו לשווייץ גם 1,366 הנותרים, ומגעיו של בכר עם ק' עשאוהו למחוייב כלפי היהודים. בהמרצתו של ק' התערב בכר למען יהודי בודפשט. נראה שלבכר היו כמה מניעים, ואולם, התוצאה היתה שגדלה נכונותו של הימלר למחוות המצילות חיי אדם, נוכח תבוסתה הקרבה של גרמניה. היהודים שניהלו את המשא-ומתן ניצלו את האשליה כאילו תהיה לגרמניה אפשרות לשאת ולתת בדבר שלום נפרד עם מעצמות המערב.

אחרי המלחמה נקרא ק' לסייע במשפטי נירנברג (ראה משפטים) לחוקרים את מעשיהם של הפושעים הנאצים. אין ספק שלבכר סייעה עדותו הכתובה של ק' כדי להיחלץ מבדיקה מדוקדקת יותר בעברו ובפשעיו. ק' העיד גם למען נאצים אחרים, כגון ראש המשרד הראשי של הופן ס"ס, אוברגרופנפירר הנס ייטנר, שעשה מחווה נטולת ערך של הסתייגות ממצעד המוות מבודפשט בנובמבר 1944. נראה שק' סבר שעם תום המלחמה יש לנהוג על-פי כללי האצילות המחייבת ולזכור לטוב כול נאצי שעשה מחווה או שפעל למען יהודים.

ק' עלה לישראל, וב-1954 הגיש תביעת דיבה נגד מלכיאל גרינוואלד שהאשימו בבגידה ובאחריות למותם של יהודים רבים. פרקליטו של הנתבע, שמואל תמיר, הפך את ההגנה של מרשו לכתב-אישום נגד ק' עצמו, וניווט את המשפט לאפיקים פוליטיים נגד מפא"י, שק' היה פעיל בה ומועמד מטעמה לכנסת. השופט, בנימין הלוי, קיבל את רוב טענות גרינוואלד, וסיכם את דעתו על ק' בהאשימו אותו בכך שהוא 'מכר את נשמתו לשטן', דבר שהתייחס הן למשא-ומתן עם הנאצים והן ל'רכבת קסטנר' שתוארה כפתח הצלה לקרובי ק' וחבריו וכפרס-זוטא, שבתמורתו נמנע ק' מלהזהיר את יהודי הונגריה מפני האסון הצפוי להם. החלטת ממשלת ישראל לערער על פסק-הדין גרמה משבר בקואליציה והתפטרות הממשלה, והפרשה תפסה מקום מרכזי במערכת הבחירות לכנסת השלישית (1955). בפסק-הדין הסופי שניתן בינואר 1958 זיכה בית-המשפט העליון את ק' מן ההאשמות שהטיח בו גרינוואלד, פרט להאשמה בדבר העדות לטובת בכר. עשרה חודשים לפני-כן, בעת שהדין בבית-המשפט העליון היה בעיצומו, נרצח ק' בידי לאומנים קיצונים שקיבלו את דברי השופט בנימין הלוי כפשוטם.

בנסיבות שהיו בהונגריה באותה עת אכן לא היה כול פתח הצלה ליהודים פרט, אולי, למשא-ומתן עם הנאצים. 'רכבת קסטנר' יכולה היתה להישלח לאושוויץ, ואפשר שבצרפו את קרוביו

לנוסעים בה שיכנע ק' רבים לעלות אליה, וראה בה פריצה להצלה בעתיד. בחורף 1944-1945, כאשר כבר היה בשווייץ הבטוחה, חזר ק' מרצונו לגרמניה ונסע עם קורט בכר לברלין בניסיון להציל את שרידי היהודים במחנות הריכוז. נראה שהתערבותו היא שהבטיחה את כניעת ברגן-בלזן לבריטים, בלי טבח בכלואים שם.

ההאשמה הכבדה ביותר נגד ק' היא בכך שלא הזהיר את יהודי הונגריה. ק' היה בלתי-ידוע לגמרי, לא היה אחראי למועצת יהודי הונגריה ולא יכול היה להזהיר איש. בקלז', שבה הכירוהו, הוקם ועד הצלה בהשתתפות אישים נודעים במקום, והוועד הצליח לשכנע רק מעטים בלבד לברוח לרומניה הסמוכה, מרחק 15 קילומטרים בלבד, כדי להציל את חייהם. דמותו הטרגית של ק' הועלתה בספרים ובמחזות והיא מוסיפה להיות שנויה במחלוקת.